

ЧЕПІГА (ЗЕЛЕНКЕВИЧ) ЯКІВ ФЕОФАНОВИЧ (далі – Ч.) (12 (25).05.1875 р., с. Мар'янівка Херсонської губ. (нині – Миколаївська обл.) – 22.08.1938 р., один із таборів ГУЛАГу) – видатний укр. педагог, психолог, громадський діяч. Зростав у родині сільського паламаря, закінчив Грушівське двокласне народне училище, у 1895 р. – Новобузьку учительську семінарію, вчителював у школах Катеринославщини, на Донбасі. На поч. ХХ ст. почав писати літературні та пед. статті, публікував їх в укр. та рос. журналах під різними псевдонімами, один з яких – Чепіга. Гарячий прихильник нац. школи, рідномовної освіти, трудового і вільного виховання. У 1913 р. на звернення першого укр. пед. журналу «Світло» створює «Проект української школи», яка, за задумом автора, має бути народною, рідномовною, демократичною, нац., трудовою, спрямованою на вільний розвиток фізичних і духовних сил дитини, її індивід. властивостей.

У 1917–1920 рр. починає активну організаторську і наук.-практичну діяльність із розбудови нової системи освіти. Разом із С. Русовою, С. Черкасенком, О. Музиченком очолює рух за створення нац. школи, критикує шкільну політику радянського уряду. У ці роки Ч. був прихильником ідей вільного виховання та трудової школи, у своїх розвідках спирався на західноєвропейських і амер. дослідників.

Із встановленням радянської влади Ч. бере активну участь у розробці основних документів про школу, організації освіти в УРСР. У 1920–1921 рр. працював заступником Губсоцвиху Київщини, був

одним із організаторів Вищого ін-ту народної освіти (ВІНО) у Києві, де працював деканом дошкільного ф-ту, деканом ф-ту соцвиху, проректором. Обирався проф. ВІНО, викладав «Теорію трудового виховання в зв'язку з історією», «Методику рідної мови в трудовій школі».

У 1920 р. – один із засновників Київського ін-ту народної освіти, Педологічного ін-ту, що пізніше став Наук.-дослідною каф. педології у Києві (1922). У 1926 р. був запрошений до Харкова на каф. педології Харківського ін-ту народної освіти. З утворенням у тому ж році Укр. наук.-дослідного ін-ту педагогіки (УНДІПу) став його співробітником, де працював до 1934 р.

20-ті роки – період інтенсивної дослідницької діяльності Ч., коли виходять його програмні педологічні та пед. прац: «Азбука трудового виховання» (1922), «Практична трудова педагогіка» (1924), «Страх і кара, їх вплив на характер і волю дитини» (1924), «Розмови про виховання дітей» (1924), численні статті, в яких послідовно розкривається його навч.-виховна концепція. Процес виховання Ч. розглядав на психофізіол. засадах як керований саморозвиток дитини на основі педологічних знань про неї. Особливу увагу приділяв етнопсихол. засадам у вихованні, образу батька і матері, сімейному вихованню. Школу розглядав як місце саморозвитку й самовдосконалення дитини, її щастя і свободи. В основу її діяльності поклав трудовий та дослідницький методи, принципи природовідповідності та культуровідповідності. Обережно ставився до комплексної системи навчання і, хоча й запропонував свої підходи, віддавав перевагу класно-урочній системі за центрами інтересу.

З кін. 20-х років, як і багато ін. педагогів, уникає теор. досліджень і зосереджує увагу на створенні підручників для школи, які завжди знаходились у сфері його інтересів. Особливо плідний доробок Ч. у наук.-метод. забезпеченні початкової школи: «Методика навчання в трудовій школі першого концентру» (1930), «Читання й робота над книжкою в першому концентрі політехнічної школи» (1932), численні читанки та задачки. Створив кілька посібників для дорослих. У 1937 р. був заарештований і звинувачений за участь у націоналістичній організації. Засуджений на 10 років заслання. Немолодий вже педагог помер 22 серпня 1938 р. у таборі Магаданської області. Залишив по собі велику пед. спадщину – понад 150 праць. Творчий

доробок Ч. починає широко вивчатися сучасними укр. дослідниками.

Тв.: 1. Вибр. пед. тв. Харків, 2006.

Літ.: 1. Березівська Л. Д. Яків Феофанович Чепіга (Зеленкевич) // Українська педагогіка в персоналіях / за ред. О. В. Сухомлинської. Київ, 2005. Т. 1. 2. Савицька Г. І. Я. Ф. Чепіга – невтомний борець за початкову освіту на Україні. Київ, 1967. 3. Сухомлинська О. В. Яків Чепіга // Нариси історії українського шкільництва (1905–1933): навч. посіб. / Міжнар. фонд «Відродження». Київ, 1996.

Л. Д. Березівська

ЧИННИКИ В ОСВІТІ – внутрішні або зовнішні умови, рушійні сили, фактори, які впливають на процеси формування та здійснення держ. політики в галузі освіти. Якість освіти є основною вимогою, що забезпечує відповідальність закладу освіти, довіру до нього, мобільність та суміжність кваліфікацій, конкурентоспроможність випускників на міжнар. рівні. На якість освіти впливають чинники, зумовлені специфікою соціально-економічного і соціо-культурного розвитку країни. Усі вони в сукупності визначають стан і динаміку системи освіти, її параметри й інноваційні можливості. Чинники функціонування та розвитку освіти групують за: рівнем впливу людини (суб'єктивні чинники: демографічний, політико-правовий, соціально-психол., інфраструктура та кон'юнктура ринку, політико-правові, соціально-економічні; об'єктивні чинники: природно-географічний; регіонального розвитку, розвиток ринкових відносин та підприємництва, інновації, наук.-техн. прогрес, інтернаціоналізація та глобалізація освіти); рівнем впливу на ринок освітніх послуг (зовнішні чинники: інтернаціоналізація освіти, глобалізація в контексті економіки, технологій та соціокультурного середовища, наук.-техн. прогрес; внутрішні чинники: соціально-економічний розвиток країни, розвиток інновацій, ринкових відносин, регіональний розвиток, демографічний, інфраструктура, політичний, природно-географічний); характером впливу (позитивний; негативний); функціональною ознакою (соціально-економічний, політико-правовий, соціально-психол. чинники; глобалізація та інтернаціоналізація, демографічний чинник та регіональний розвиток; інновації; розвиток ринкових відносин).